

LUND UNIVERSITY

Tunga ting med text

Sivert Grubbe och eftermälet

Hansson, Martin

Published in:
Tidens landskap

2019

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Hansson, M. (2019). Tunga ting med text: Sivert Grubbe och eftermälet. I C. Ljung, A. Andreasson Sjögren, I. Berg, E. Engström, A.-M. Hållans Stenholm, K. Jonsson, A. Klevnäs, L. Qviström, & T. Zachrisson (Red.), *Tidens landskap: En vänbok till Anders Andrén* (s. 48-50). (Stockholm Studies in Archaeology; Nr. 77). Nordic Academic Press.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

TIDENS LANDSKAP

Tidens landskap

En vänbok till Anders André

Redaktion

Cecilia Ljung

Anna Andreasson Sjögren, Ingrid Berg, Elin Engström,
Ann-Mari Hållans Stenholm, Kristina Jonsson,
Alison Klevnäs, Linda Qviström & Torun Zachrisson

NORDIC ACADEMIC PRESS

Boken har tryckts med stöd från
Hilda och Håkan Theodor Ohlssons stiftelse
Berit Wallenbergs Stiftelse
Samfundet Pro Fide et Christianismo
Sällskapet De Badande Wännerna

Kopiering eller annat mångfaldigande av denna inlaga
kräver förlagets särskilda tillstånd.

Nordic Academic Press
Box 148
221 00 Lund
www.nordicacademicpress.com

© Nordic Academic Press och författarna 2019

Omslag: Lönegård & Co
Omslagsbild: Ivan Aguéli, "Motiv från Visby I", 1892.
Foto: Åsa Lundén/Moderna Museet, Stockholm.
Sättning: Anders Gutehall
Tryck: Livonia Print, Riga 2019
ISBN 978-91-88909 12-1

Innehåll

Tabula Gratulatoria	9
Anders Andréns bibliografi <i>Jes Wienberg</i>	13
Förord	19

DEL I – MELLAN TING OCH TEXT

Text? – an archaeological perspective <i>Thomas Meier</i>	23
Hand pins and puzzlelocks <i>Katherine Forsyth</i>	25
Carnavalesque meditations <i>Ylva Sjöstrand</i>	28
Bild, ting och kult i antik grekisk religion <i>Lena Sjögren</i>	31
Hinnies in sync? <i>László Bartosiewicz</i>	34
Mellan ting och bild <i>Magnus Ljunge</i>	37
Drakar och andra fabeldjur i järnålderns föreställningsvärld <i>Kerstin Cassel</i>	39
Med ting och text i samma båt <i>Niklas Eriksson</i>	42
Vem minns de döda på Stora Karlsö? <i>Hans Bolin</i>	45
Tunga ting med text <i>Martin Hansson</i>	48
En dödboks bidrag till osteologin <i>Caroline Ahlström Arcini & Torbjörn Ahlström</i>	51
Reflektioner över Mälardalens medeltida landsbygd <i>Lena Beronius Jörpeland</i>	53
Makt, teknik och politik i Bergslagen under medeltiden <i>Gert Magnusson</i>	56
Varken arkeologi eller historia? <i>Eva Svensson</i>	59

DEL II – FRÅN SOLNEDGÅNG TILL SOLNEDGÅNG

The prehistory of a metaphor <i>Richard Bradley</i>	63
Transcultural fostering in the Bronze Age? <i>Sophie Bergerbrant</i>	66
Representations of representations <i>Kristian Kristiansen</i>	69
Glyf och hieroglyf <i>Jarl Nordbladh</i>	72
Popular Mycenaean cultic ritual at Asine and Berbati in the Argolid, Greece <i>Ann-Louise Schallin</i>	75

DEL III – DÖRRAR TILL ANDRA VÄRLDAR

Midnight in the Grove of Ullr <i>Neil Price</i>	79
A Scary and Wary Óðinn <i>Peter Pentz</i>	82

Nordic Charm Magic <i>Stephen A. Mitchell</i>	84
Om miniatyrer i rituella praktiker <i>Elisabeth Arwill-Nordbladh</i>	86
Tracing pre-Christian cosmologies in Pictland <i>Gordon Noble</i>	89
Doors to Different Worlds <i>Stephen T. Driscoll</i>	92
Den förkristna kulturen av flera gudar i Uppsala som härskarstrategi – en hypotes <i>Olof Sundqvist</i>	96
Necromancy, ancestral wisdom and grave reopening practices <i>Alison Klevnäs</i>	98
Levande levande <i>Susanne Thedéen</i>	101
Birch Bark in Vestland Cauldron Cremations <i>Tove Hjørungdal</i>	104
Två gåtfulla 900-talsgravar <i>Anne-Sofie Gräslund</i>	106
Om ägg, hår och händelser i Skopintull <i>Gunnar Andersson</i>	109
The wings of Skedemosse <i>Joakim Goldhahn</i>	112
Processionsvejes funktion i nordisk religion med särskilt henblick på Rösaring <i>Jens Peter Schjødt</i>	114
<i>Húsdrápa</i> as a reflection of foundational myth? <i>John Lindow</i>	116
<i>Vǫrðr</i> – ett fornnordiskt själsbegrepp? <i>Frederik Wallenstein</i>	119
Christian conversion and the indivisibility of man <i>Lotte Hedeager</i>	121
Vila på gamla lager <i>Fredrik Fablander</i>	123
Pagan and Christian views on rituals in Late Antiquity <i>Arja Karivieri</i>	126
DEL IV – I SKUGGAN AV YGGDRASIL	
<i>Yggdrasil</i> by the <i>Norðvegr</i> <i>Dagfinn Skre</i>	129
Attila and Beowulf – two death buddies <i>Bo Gräslund</i>	132
Minnesvärda kvinnor <i>Ann-Mari Hällans Stenholm</i>	135
Vackra män – och kvinnor – i <i>Heimskringla</i> <i>Elisabeth Rudebeck</i>	138
<i>K(i)æfsir</i> in the Old Västgöta and Östgöta Laws <i>Stefan Brink</i>	141
Lagman Lum – en gammal god hedning i Västergötland <i>Thomas Lindkvist</i>	143
The ‘ <i>thing</i> cottage’ at Anundshög <i>Alexandra Sanmark, Mathias Bäck, Kristina Jonsson & Marta Lindeberg</i>	145
What you see is what you get <i>Kerstin Odebäck</i>	148
Images in the Making <i>Ing-Marie Back Danielsson</i>	151
Att utmana gamla sanningar <i>Ola Kyhlberg</i>	154
The Chair <i>Nanouschka Myrberg Burström</i>	157

Se på dine sko ...	160
<i>Bente Magnus</i>	
Gråborg – Ölands största fornborg	162
<i>Gunilla Malm</i>	
Næsyom – hemmet på näset	165
<i>Mats Roslund</i>	
Husbjörn tog gäld på Gotland	168
<i>Anders Carlsson</i>	
Sveabod – ett märkligt ortnamn på södra Öland	171
<i>Per Vikstrand</i>	
En nations fødsel – også bag glas	173
<i>Per Kristian Madsen</i>	

DEL V – AD SANCTOS

Ritual Objects	177
<i>Roberta Gilchrist</i>	
Sacred and profane – an encounter between two worlds?	180
<i>Jes Wienberg</i>	
Gammel makt eller ny rikdom	182
<i>Jan Brendalsmo</i>	
Botkyrkamonumentet	184
<i>Mads Dengso Jessen</i>	
Runstensfynd och tidiga kyrkliga miljöer i Sigtuna	187
<i>Cecilia Ljung</i>	
To be seen far and wide?	190
<i>Markus Hiekkänen</i>	
Demonen som inte kunde gå runt hörn	193
<i>Linda Qviström</i>	
Bygmesterfusk eller bevidst snyd?	196
<i>Ebbe Nyborg</i>	
Bønner på bly	198
<i>Lisbeth M. Imer</i>	
Biskopskulla kyrka och myntfyndet invid altaret	201
<i>Frédéric Elfver</i>	
Saint Erik in Turku Cathedral	203
<i>Jussi-Pekka Taavitsainen & Göran Possnert</i>	
Reflektion kring hantering av relikier omnämnda i medeltida brev	205
<i>Anna Kjellström</i>	
Skulpturumgänge i det förmoderna Europa	208
<i>Peter Gillgren</i>	
Läderklädda hertigar	211
<i>Pia Bengtsson Melin & Herman Bengtsson</i>	
Apocalypse then?	213
<i>Aleks Pluskowski</i>	
<i>Ty hon var i vildskoga vånda</i>	216
<i>Catharina Raudvere</i>	

DEL VI – DEN URBANA SCENEN

Entering the urban scene	219
<i>Axel Christophersen</i>	
34 år efter urpremiären	222
<i>Joakim Kjellberg</i>	
Att rekonstruera det förflutna	224
<i>Gertie Ericsson & Conny Johansson Hervén</i>	
Urban Self-Consciousness and Collective Awareness	227
<i>Peter Carelli</i>	
1099±1 – om den tidigaste stadsbildningen i Mälardalen	230
<i>Mathias Bäck</i>	

Vikingatida Sigtuna – både nära och fjärran <i>Torun Zachrisson</i>	232
High Street Shops and Backyard Deals <i>Jens Christian Moesgaard</i>	235
Fabriqué Lund? <i>Florent Audy</i>	238
Jyske mønter som braketeater <i>J��rgen Steen Jensen</i>	241
Both fish and fowl <i>Kerstin Lidén, Jonas Lindkvist & Gunilla Eriksson</i>	243
For the sake of hair and soul <i>Janne Harjula</i>	246
Björne og biologi <i>Kurt Villads Jensen</i>	249
Jönköpings slott – den bortglömda riksf��stningen <i>Claes Pettersson</i>	252
Hur ska det gå för Catharina Bergstedt? <i>Göran Tagesson</i>	255
Sm��stadsliv – en liten urbanarkeologi <i>Birgitta Svensson</i>	258

DEL VII – ETT RUM MED UTSIKT

Experimentellt kulturarv <i>Bodil Petersson</i>	261
David och Goliat som historisk barlast <i>Mats Burström</i>	264
Finland – en bortglömd granne i ��st? <i>Ingrid Gustin</i>	266
No heritage without utopias – the Finnish case <i>Visa Immonen</i>	269
Den Sundwallska korrespondensen <i>Ingrid Berg</i>	271
The Nefertiti Case – Foul Play in 1913 <i>Ove Bring</i>	274
Arkeologen och avståndet <i>Anna Källén & Johan Hegardt</i>	276
Flyktb��tar, bunkrar och minnen från krigstidens Slite <i>Mirja Arnshav & Anna Arnberg</i>	279
När Fantomen l��ste oktoberkrisen <i>Håkan Karlsson</i>	282
Arkeologi i kolonialismens t��njst <i>Jonas Moni�� Nordin</i>	285
Searching for Printzhof <i>Adam Hjorth��n</i>	288
V��rldstr��dets metamorfoser i socialistisk, utopisk kosmologi <i>Stefan Arvidsson</i>	291
The Last Poem of Robert Desnos <i>Anders Cullhed</i>	293
Buying and bending <i>Alan Crozier</i>	296
De stora frågorna f��r humanvetenskapen <i>Arne Jarrick & Janken Myrdal</i>	298
‘To our Big Boy’ <i>Howard Williams</i>	300
‘From one monkey to another’ <i>Cornelius Holtorf</i>	303
Referenser	306

Tunga ting med text

Sivert Grubbe och eftermälet

Martin Hansson

Historiska arkeologer arbetar i princip alltid med relationen mellan ting och text. Ting och text ses ofta som separata företeelser, men ibland förekommer texter på ting av mer handfast natur. Relationen mellan skrift och dess materiella verklighet blir då mycket påtaglig. Runstenar är ett sådant exempel som ofta behandlats av forskningen (Andrén 1997a, 2000b). Samma intresse har dock förvånansvärt nog inte ägnats de många inskriftstavlor som framför allt från slutet av 1400-talet och framåt sattes upp på olika typer av profana byggnader, slott och herrgårdar, samt på köpmanshus i städerna. Dessa inskriftstavlor, ofta försedda med vapensköldar, bomärken och andra bilder, berättar om individer, personliga nätverk, enskilda händelser och ger även uttryck för olika typer av känslor. De kan vara författade på svenska, danska, tyska, franska eller latin. Valet av språk och placeringen av tavlorna påverkade självfallet hur lättillgängliga de var för en tilltänkt publik (jfr Hansson 2016; Smed 2017). Syftet med den här artikeln är att kort behandla de texttavlor som den danske adelsmannen Sivert (Sigvard) Grubbe på 1630-talet satte upp på sina herrgårdar Hovdala och Torup i Skåne. Vem var tavlorna till för och varför sattes de upp?

Huvudpersonen

Släkten Grubbe kan följas i olika förgreningar sedan slutet av 1200-talet, med ursprung på Själland (DAA 1895; Bøggild-Andersen 1979–1984). Den här aktuella Sivert

Fig. 1. Sivert Grubbe år 1613. Kopierad målning på Torups slott. Originalen hänger på Fredriksborgs slott, Danmark, inv. nr A 759. Konstnären är okänd. Foto: Anders Rejnert 2012.

Grubbe föddes 6 mars 1566 på godset Lystrup på östra Själland som son till Eiler Grubbe och hans hustru Else Björnsdotter (Laxmand) från Hovdala. Sivert utbildades i bland annat Köpenhamn, Wittenberg, Basel och Altdorf och gjorde som ung en studieresa i Tyskland och Italien. År 1589 blev han utsedd till sekreterare i det kungliga kansliet och 1599 deltog han i den nytillträdde kungen Kristian IV:s resa till Nordkap. Från 1602 till 1628 var han länsman på Malmöhus. Sivert dog den 27 mars 1636, just 70 år fyllda. År 1602 hade han gift sig med Hilleborg Knudsdatter till Torup. Paret fick tvillingdöttrarna Else och Hilleborg år 1613 men hustrun avled i barnsäng och lilla Hilleborg kort tid därefter. Den andra dottern Else gifte sig 1629 med Jochum Beck till Gladsaxe. Även hon gick dock bort i barnsäng redan 1631 när hon födde en dotter, som också fick namnet Hilleborg (DAA 1895; Bøggild-Andersen 1979–1984).

Sivert Grubbe var en typisk högaristokrat i senrenässansens Norden, men samtidigt ovanligt berest och beläst (Fig. 1). Han skrev dessutom dagbok på latin (Rørdam 1873, 1878). Av dagboken framgår hur fäst han var vid sin hustru och dottern Else. Dagboken slutar i princip med en smärtsam beskrivning av dotterns död 1631 och en bön till Gud om att snart få återförenas med hustru och barn (Bøggild-Andersen 1979–1984).

Inskrifterna

Torup är ett renässansslott öster om Malmö. Det uppfördes på 1530-talet efter grevefejden. I mitten av 1500-talet ärvdes Torup av Greger Truidsen Ulfstand, vars dotterdotter Hilleborg kom att bli Sivert Grubbes maka. Hilleborg medförde Torup i det gemensamma boet (Hahr 1918; Rejnert 2012, 2016).

Sivert Grubbe vistades ofta på Torup under de år han var länsman på Malmöhus. Sivert och Hilleborgs övertagande av borgen kom att manifesteras på flera sätt, inte minst genom uppförandet/omgestaltandet av borgens nordvästra torn. Denna prestation noterades dels genom att Sivert och Hilleborgs vapensköldar sattes upp på tornet, dels genom en texttavla som sattes upp ovan det yttre portvalvet på borgens norra sida. I borgens inre smyckades även överstycket till en sandstensspis med parets vapensköldar. Texten på den stora texttavlan, som har en påtaglig och väl synlig placering direkt ovanför portvalvet in till borggården, är på latin.

HIC QUOD MAJORES POSUERUNT POSTERITATI UNICA
CURA QUIBUS, VELLE PRODESS SUIS PARI NOS STUDIO FAS
EST ACCEPTA TUERI; NOBIS ET NOSTRIS SIC PLACUISSE
EST. FECI EGO QUOD POTUI, VETERES MEA CURA
REFECIT AEDES ET TURRES HIC QUOQUE FECI NOVAS
ET QUAE PROTAREA SPECTANDA HINC INDE VIDENTUR
SUNT VIGILI STUDIO CUNCTA PARATA MEO VOSQUE MEI
QUICIMQUE ERITIS, SERVATA REPERTUM, SERVASSE EST
SATIUS QUAM VOLUISSE NOVUM. VIVITE ET UNANIMI
FRATERNINO IN AMORE NEPOTES UTQUE BENE HIC LICEAT
VIVERE AMATE DEUM. GRATIAE MEMORIAE MEORUM
MAJORUM POSTERIS ET POSTERITATI, SI QUA FUTURA
EST. P.F.Q.C. SIGVARDUS GRUBBIUS H.F. ANNO MDCXXXII

Då ett arvegods har beskärts efterkommande av förfäder, vilka haft blott en enda omsorg, den att vilja gagna de sina, tillhör det oss att med samma nit söka bevara vad vi fått mottaga. På detta sätt må vi gagna oss själva och de våra. Jag har gjort, vad jag kunnat. Med omsorg har jag återställt de gamla byggnaderna. Även har jag byggt nya torn. Och allt, som dessutom synes värt att taga i skärskådande, har av mig blivit ordnat med omsorgsfull flit. Och I, mina efterkommande, vilka I än månne bliva, söken bevara, vad I haven fått. Bättre är att bevara än att vilja skapa nytt. Leven, efterkommande, i endräktigt sinne och broderlig kärlek och såsom I bäst kunnen: älsken Gud, Till tacksam hågkomst av mina förfäder åt efterkommande och eftervärld om någon bliver. Sigvard Grubbe Anno 1632. (Svensk översättning efter Hahr 1918, 25)

Hovdala slott ligger strax söder om Hässleholm. Här fanns redan under medeltiden en befäst huvudgård på Gårdstäliden, vilken strax efter år 1500 flyttade till sin nuvarande plats (Ödman och Ödman 2011). Idag består Hovdala av en trelängad anläggning omgiven av en vallgrav med tillhörande förborgsanläggning kantad av ekonomibyggnader. Ingången till anläggningen skedde via förborgen genom ett för platsen enormt stort, fristående porttorn. Hovdala var del av den godsmassa Sivert Grubbe ärvde efter sin moder, Else Björnsdotter Laxmand.

På det stora porttornet satte Sivert Grubbe upp sina texttavlor. På utsidan av tornet, ovan portvalvet, sitter en tavla i kalksten med vapensköldar för släkterna Grubbe och Laxmand, samt en kort text på latin (Fig. 2):

SI DECIPIT QVI DESPICIT CADVCVS IMMORTALIA
STVLTESCIT ERGO QVI EXCOLIT ÆTERNVS HÆC
MORTALIA SIGVARDIS GRVBBIIS (Coyet 1904)

Om fel tar den förgänglige odödlighet föraktande en däre blir den evige till detta livet traktande Sigvard Grubbe. (Svensk översättning efter Olsson 1920, 30)

Båggkanten till portvalvet är utsmyckad med tre lejon-skulpturer. Vapensköldarna refererar till Sivert Grubbe samt hans mor från släkten Laxmand. På utsidan av porttornet finns även ankarjärn i form av bokstäver. Idag

framträder initialerna SG och FCG. De representerar sannolikt Sigvard Grubbe och hans hustru Hilleborg Cnutsdatter. Ett annat ankarjärn visar texten ANNO MDC, dvs. år 1600.

Ytterligare två tavlor med sammanhörande text sitter på porttornets insida ovan portvalvet. Båda har text författad på latin och de är placerade invid varandra. Den övre är större och mer rektangulär, den undre mer kvadratisk. Texten börjar på den övre tavlan och fortsätter på den nedre. Den berättar om det svenska försöket att storma Hovdala 1612:

HIC QVAM STARE VIDES TURRIS PERTERRVIT HOSTES
VASTARET NOSTROS CUM MALE SVECVS AGROS FORTE
METVS FVGERE ET HOSTES DARE TERGA COEGIT
NVMINIS IN TVRRI VIS QVOQVE FORSAN ERAT.
MEMORIAE CONSERVATEA HVJVS CURIAE BENEFICIO
HVJVS TVRRIS CVM SVECVS OMNIA CIRCVMCIRCA
FLAMMA ET FERRO HOSTILITER VASTARET CIVITATE
WEJA INCENSA XII JAN MDCXII ET HANC CVRIAM BIS
AGGREDI TENTARET SALVAM TAMEN ER INTENTAM
RELIQVIT. SIGVARDUS GRUBBIVS H.F.F.P.C.C. MDCXXXIII

Det torn som du här se stå, förskräckte fienden då svenskarna skövlade våra fält; kanske tvingade fruktan fienden att fly och vända ryggen, till äventyrs var det även försynens makt i tornet. Till minne av att denna gård skyddades genom detta torn. Då svensken med eld och svärd fientligt härjade hela den kringliggande nejden, försökte han även, sedan staden Wä d. 12 Jan. 1612 blivit uppbränd att två gånger anfalla denna gård, men lämnade den oskadd och okränk. Sivert Grubbe har uppsatt detta 1633. (Svensk översättning efter Olsson 1920, 32)

Av texten lär vi oss dels att tornet fanns år 1612 vid det svenska stormningsförsöket, dels att texttavlan sattes upp drygt 20 år senare. Den yttre tavlan saknar datering, men det är sannolikt att denna satts upp samtidigt som de inre, dvs. på 1630-talet. Om så är fallet visar kombinationen av vapensköldarna Grubbe/Laxmand att Sivert valde att poängtera förbindelsen med sin moder och släkten Laxmand. En dendrokronologisk datering i samband med en fasadrenovering av porttornet visade att tornet uppförts år 1600 (Juhlin Alftberg och Nilén 2010, 5). Detta stämmer också med den datering som visas av ankarjärnet på tornets utsida. Även på Hovdala satt texterna lätt synliga för besökare, och betonade anläggningens mest manifesterade byggnadskropp, det tretton meter högra porttornet.

Avslutning

Sivert Grubbe var en man av sin tid. Välutbildad, lärd och berest levde han ett liv i samhällets absoluta topp, samtidigt som hans privatliv kantades av nära och käras dödsfall. På ålderns höst lät han sätta upp texttavlor som kompletterades med hans egen, hustruns och moderns vapensköldar. Vapensköldarna framhäver inte bara ägande

Fig. 2. Tavla i kalksten med vapensköldar för släkterna Grubbe (till vänster) och Laxmand (till höger), samt en kort text på latin på utsidan av det stora porttornet på Hovdala. Bågakanten till portvalvet är utsmyckad med tre lejonskulpturer som varit bemålade. Foto: Martin Hansson 2014.

utan också det aristokratiska nätverk som dessa personer tillhörde. Tavlorna sattes upp på väl synliga platser vid ingångarna till Torup och Hovdala. Men även om tavlorna och sköldarna säkerligen var målade (Thun 1967) och därmed väl synliga, lär valet av latin som språk ha begränsat gruppen mottagare av texternas innehåll betydligt. Det framstår närmast som om avsikten enbart var att meddela sig med sina likar bland bildade aristokrater och präster, de som både kunde läsa latin och var insatta i tidens symbolspråk och heraldik.

Texten på Torup måste också läsas mot bakgrund att Siverts båda döttrar 1632 var döda. Den har ett mora-

liserande anslag och talar om vikten av att förvalta vad tidigare generationer byggt upp. När texten sattes upp var Siverts enda överlevande barnbarn Hilleborg hans arvinge, men eftersom hon då bara var ett år gammal, var nog frågan om vem som skulle komma att förvalta hans arv oklar, vilket tydligt märks av textens innehåll. Texten kan närmast ses som en bruksanvisning för de efterkommande. Att texterna sattes upp mot slutet av Siverts liv visar också en strävan att skapa ett minnesmärke över sig själv, att styra det egna eftermälet. Kanske kan man här tala om det tidiga 1600-talets motsvarighet till vikingatidens runstenar.